

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΕΙΟΝ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΣ ΑΝΚΑΛΩΣΗΤΕΡΩΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

Ε.Υ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

(ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ)

Ένας από τους δευτέρους διανοητές της εποχής μας, ο Άρθουρ Κέστλερ, ανοίγει ένα είδος αυτοβιογραφικού δοκιμίου που δημοσιεύθηκε στις σπουδαιότερες ευρωπαϊκές γλώσσες (Γαλλικά: *Les Dieux des ténèbres*, Γερμανικά: περιοδικό *Monat* τεύχος 20, Άγγλικά στο *The God that failed*) ως εξής: «Η πίστη δεν κατακτάται καθόλου με το συλλογισμό. Δεν έρωτεύεται κανείς μια γυναίκα και δεν εισέρχεται στους κόλπους μιας εκκλησίας, ύστερα από μια σειρά λογικών επαγωγών. Η λογική μπορεί να δικαιολογήσει μια πράξη πίστης—άλλα μόνον εκ των υστέρων και όταν πιά ο πιστός είναι υποχρεωμένος να δεχθεί την πράξη...»

Ίδου μια πρώτη προσπάθεια να κατανοηθεί η εποχή μας κάτω από το πρίσμα αμετακίνητων αρχών, μια αρχή για τη θεώρηση των προβλημάτων της.

Οι πιο τραγικές εποχές στην ιστορία είναι οι εποχές που δεν έχουν όνειρα, που οι άνθρωποι δεν κάνουν όνειρα, που δεν πιστεύουν στα όνειρα. Νά η εποχή μας. Όταν οι άνθρωποι, πιστεύοντας στην παντοδυναμία τους, βρίσκονται σε ολοκληρωτική άδυναμία, ανοίγει μέσα τους και πέρα τους το χάος. Νά το σήμερα.

Άλλ' από που ακριβώς αρχίζει αυτή η παράξενη κατάσταση, και τί ακριβώς αποτελεί το βάθος της δημιουργίας του χάους;

Ο Βαλερύ στην «Κρίση του πνεύματος» παρατηρούσε ότι και οι αρετές ακόμη ενός λαού έδημιούργησαν στον προηγούμενο πόλεμο περισσότερα κακά από όσα έδημιούργησε ποτέ η αμέλεια, και συνεχίζει: «τόσες φρικαλεότητες δεν θα ήσαν δυνατές χωρίς τόσες αρετές, χρειάστηκε, αναμφιβόλως, πολλή έπιστήμη για να σκοτωθούν τόσοι άνθρωποι, να διασκορπισθούν τόσα αγαθά, να καταστραφούν τόσες πόλεις σε τόσο λίγο χρόνο» αλλά χρειάστηκαν όχι λιγώτερες ήθικες αρετές. Γνώση και καθήκον είσθε λοιπόν ύποπτα;» ρωτάει.

Το βασικό μας δμως έρώτημα είναι από που ξεκινάει το χάος της νεώτερης ιστορίας, το χάος που αποτελεί το καθεστώς της σύγχρονης σκέψης. Ένα από τα όριακά σημεία της ευρωπαϊκής ιστορίας είναι αναμφίβολα η Γαλλική Έπανάσταση, και το πιο πολυσήμαντο γεγονός της για τις συνέπειές του,

ή καθιέρωση της λατρείας του όρθου Λόγου. Στη νεώτερη ιστορία ό,τι χαρακτηρίζει περισσότερο τη σκέψη είναι η διάσταση του Λόγου με την Πίστη, και από τη διάσταση αυτή ξεκινά η τραγωδία του σύγχρονου ευρωπαίου άνδρα του σύγχρονου ανθρώπου.

Ο Μισελέ έχει απόλυτα δίκιο όταν βλέπει στην επαναστατική έποποιία δυό μεγάλα πρόσωπα, το Χριστιανισμό και την Έπανάσταση. Πρόκειται ακριβώς για τους δυό μεγάλους αντίπαλους για την Πίστη και τη Λογική. Ο Μοντεσκιέ σαράντα ένα χρόνια (1748) πριν την Έπανάσταση (1789) με το «Πνεύμα των νόμων» προετοιμάζει το δρόμο για τη σύγκρουση. Άλλα το «Κοινωνικό Συμβόλαιο» του Ρουσό ανοίγει αυτό το δρόμο σαν λογική ακολουθία των θεωριών του Χόμπες. Το «Κοινωνικό Συμβόλαιο» βρίσκεται στην αρχή της σύγχρονης σύγκρουσης της Πίστης με τη Λογική. Απ' αυτό βγαίνει η δογματική μιας καινούργιας θρησκείας, που θεός της είναι ο Όρθος Λόγος. Και ο Όρθος Λόγος γίνεται λατρεία κρατική και στεφανώνει τους πιστούς του, συγχωρώντας και εξαγιαζοντας τις πράξεις τους. Ο Ρουσό τονίζει «Κάτω από το νόμο της Λογικής τίποτα δεν γίνεται χωρίς αίτια» με τον ίδιο τρόπο που λίγο παλαιότερα έλεγαν οι πατέρες της εκκλησίας: «Κάτω από τον νόμο του Θεού δεν υπάρχουν αίτια». Και από την εποχή αυτή ως σήμερα με ρυθμό όλοένα έπιταχυνόμενο η ανθρωπότητα σαν σύνολο και ο άνθρωπος σαν άτομο βρίσκονται πιασμένοι μέσα στα ατέλειωτα έπεισόδια αυτής της σύγκρουσης.

Η τομή στη νεώτερη ιστορία βρίσκεται ακριβώς εδώ, στην πλήρη και άσυμφιλίωτη αντίθεση δυό αρχών, από τις οποίες ή μια είναι έντελως ανώριμη και ή άλλη υπέρωριμη με τάση σαπίσματος.

Η λατρεία της Λογικής ήρθε πολύ γρήγορα ενώ ή κυριαρχία της πίστης φεύγει πολύ άργα, και ο ρυθμός της ανάπτυξης της μιας και της όπισθοχώρησης της άλλης αποτελεί το πρόβλημα-τραγωδία της εποχής μας. Η λατρεία της Λογικής είναι δυνατή μόνο σ' έναν κόσμο που μπορεί ν' ασφαλίσει ύλικά και πνευματικά τον άνθρωπο, το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό ανθρώπων. Είναι δυνατή όταν ο άνθρωπος έχει

τας λύσει όλα τα προβλήματα πιστεύει ατήν παντοδυναμία της Λογικής του που τη θεωρεί σαν νίκη. Είναι δυνατή όταν υπάρχει κάποια συζυγία ανάμεσα στην πορεία της ζωής και στη δυνατότητα των θεσμών του ανθρώπου, όταν δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να έχει τη βεβαιότητα του παρόντος. Και από το σημείο αυτό αρχίζει η καταδίκη της. Καταδίκη όταν του ασφαλίσει το παρόν γιατί του δίνει τη δυνατότητα να επιδιώξει το μέλλον, καταδίκη αν δεν του ασφαλίσει το παρόν γιατί δεν πιστεύει στη δυνατότητά της. Βρισκόμαστε σήμερα ακριβώς σ' αυτό το μονοπάτι. Η Λογική ήρθε πολύ γρήγορα στον κόσμο χωρίς να έχει μέσα να λύσει τα προβλήματα της ζωής και να κάνει τον άνθρωπο ελεύθερο. Την ίδια περίοδο την περνά για δεύτερη φορά η Πίστη. Νά η τραγωδία.

Παλαιότερα η πίστη με τις θρησκείες της κατόρθωνε να ασφαλίσει το μέλλον του ανθρώπου και όταν δεν μπορούσε να του χαρίσει το παρόν. Έρχοταν να δώσει στον αποκαμωμένο άνθρωπο όχι μόνο μια παρηγοριά για το αδιέξοδο του σήμερα αλλά μια υπερβατική, γι' αυτό και πιο ασφαλή, βεβαιότητα για το μέλλον. Και είναι γνωστό ότι το μέλλον βαρύνει πολύ περισσότερο στους ανθρώπους που αρνούνται ή παραμερίζουν τη Λογική. Όταν έρχεται η Λογική να αμφισβητήσει τα πρωτεία από την πίστη αντίστρέφει τη βάση της πίστης ακριβώς εδώ, αμφισβητώντας το ειδικό βάρος του μέλλοντος. Αξίζει και το παρόν όσο και το μέλλον.

Από τη Γαλλική Έπανάσταση και δώθε παρακολουθούμε την προσπάθεια και την αποτυχία της Λογικής όχι στο να απωθήσει την Πίστη, —αυτό το πέτυχε,— αλλά στο να την υποκαταστήσει. Και η αποτυχία αυτή έρχεται να δικαιώσει την Πίστη και να δικαιολογήσει κατά κάποιο τρόπο τη δύναμή της και την πορεία της.

Η αποτυχία της Λογικής εκδηλώθηκε όταν, ενώ αρνήθηκε στον άνθρωπο το μέλλον, δεν βρήκε τη δύναμη και τα μέσα να του δώσει το παρόν. Οι άνθρωποι δεν ζούν. Γιατί ή είναι κατά κόρον χορτάτοι από όλα τ' αγαθά τόσο που να χάνουν κάθε αξία όλα τα αγαθά, ή γιατί δεν μπορούν όχι να χορτάσουν αλλά ούτε να γνωρίσουν τα αγαθά. Και έννοω τα υλικά και πνευματικά αγαθά, έννοω την πλήρωση όλων των υλικών αναγκών όπως και την προέκταση όλων των πνευματικών.

Με τη νεώτερη λατρεία της Λογικής ο άνθρωπος βρέθηκε χωρίς παρόν αλλά και χωρίς μέλλον. Δεν υπάρχει ούτε γη ούτε παράδεισος, δεν υπάρχει ούτε κόσμος ούτε καθαρτήριο, ή μάλλον υπάρχει μόνο Κόλαση. Αυτό ακριβώς είναι το σύγχρονο χάος. Αυτό ακριβώς είναι το μηδέν. Γιατί δεν ζούμε και δεν υπάρχει κόσμος που θα ζήσουμε. Από το ίδιο ακριβώς στάδιο πέρασε και η Πίστη όταν πρωτοπαρουσιάστηκε,

γιατί κι' αυτή, ενώ υποχρέωσε τον άνθρωπο να αρνηθεί το παρόν, ένα κάπως ικανοποιητικό παρόν, δεν του έδωσε παρά τη δυνατότητα και όχι τη βεβαιότητα του μέλλοντος.

Αν η λατρεία της Λογικής έρχοταν σε μια εποχή που ο άνθρωπος θά είχε, οδηγούμενος από την Πίστη, τροποποιήσει τους θεσμούς του με τρόπο που να μπορούσε να δώσει ένα ελάχιστο ασφαλείας στον κόσμο, θάδινε ταυτόχρονα και τη βάση για μια νέα συγκρότηση της ζωής. Θάδινε τη δυνατότητα σε μια νέα έξοδο του ανθρώπινου πνεύματος, σε μια νέα έσωτερική γαλήνη. Και ταυτόχρονα, από την ασφάλεια του παρόντος θά του δημιουργούσε την ανάγκη του μέλλοντος. Η ανάγκη του μέλλοντος γεννιέται από δυο μητέρες, από την ανυπαρξία και το μηδενισμό του παρόντος και από την πληρότητα και την ανθησή του. Και στις δυο περιπτώσεις πρόκειται από το μηδέν ή από τα πάντα, από την έλλειψη ή την πληρότητα, να περάσει ο άνθρωπος σ' ένα νέο στάδιο.

Αν η Λογική είχε τα μέσα να ασφαλίσει το παρόν, θά έδινε τη δυνατότητα στον άνθρωπο να προχωρήσει σε μια νέα έννοια προσπαθώντας να τον λυτρώσει και από την αγωνία του μέλλοντος. Έχοντας ξεφύγει από την πίεση της ανάγκης, οι άνθρωποι, έχοντας μια λύση για την αγωνία του μέλλοντος, θά είχαν και όλες τις πιθανότητες να γίνουν άγγελοι. Το χάος όμως άρχισε κιόλα και βρίσκεται μέσα μας. Η Λογική ήρθε να υποκαταστήσει την Πίστη, ανώριμη και χωρίς αρκετά μέσα. Οι άνθρωποι δεν κατάλαβαν την τομή και εξακολούθησαν να σκέπτονται με τη Λογική, χρησιμοποιώντας όμως δρους της Πίστης. Δεν κατάλαβαν ακόμη τη διάσταση ανάμεσα σε θεσμούς και νέες καταστάσεις που βρέθηκαν σε σύγκρουση. Και τις συγκρούσεις τις πληρώνουν οι άνθρωποι με αίμα. Και στο σημείο αυτό κουρασμένοι και απελπισμένοι αρχίζουν να ρωτιούνται μήπως ο δρόμος που πήραν, ο δρόμος της Λογικής, δεν ήταν όρθος. Αρχισαν να ρωτιούνται μήπως η Πίστη τους έκαλυπτε περισσότερο όχι μόνο για το μέλλον αλλά και για το παρόν. Αλλά τίποτα δεν γυρίζει πίσω. Τα ποτάμια στριφογυρίζουν αλλά δε γυρίζουν στις πηγές. Και η Πίστη έγινε τόσο καταστροφική όσο και η Λογική. Και είναι χαρακτηριστικό, στην εποχή μας, το φαινόμενο της επιστροφής στη θρησκευτική Πίστη. Και η Πίστη έρχεται τώρα ντυμένη με τα πολύ βαρύτερα ρούχα του μυστικισμού. Από τη λατρεία της Λογικής στην κυριαρχία της Πίστης. Η επιστροφή στη θρησκεία είναι σημαντικό φαινόμενο στην ΕΣΣΔ (έστω και ως πίστη στον άρχηγό με τάση θεοποίησης, ως πίστη στο άλαθτο της ηγεσίας, στο απρόσβλητο των οδηγών), στις Ηνωμένες Πολιτείες και λιγώτερο στην Εύρωπη. Είναι από τα πιο πολυσήμαντα φαινόμενα, πολυσήμαντα κυρίως για τις νέ-

πειες που θα έχουν, γιατί πρέπει να είμαστε βέβαιοι ότι αποτελούν όπισθοχώρηση. Αποτελούν το πιο σκοτεινό σημείο της εποχής μας, γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η πίστη προϋποθέτει απόλυτη βεβαιότητα. Και αυτή η βεβαιότητα στην αξία της πίστης έγινε αίτια να χυθή το αίμα εκατομμυρίων αίρετικών και να δικαιολογηθεί ή τραγωδία των θρησκευτικών πολέμων. Η Πίστη κάνει τους ανθρώπους και τους λαούς να βλέπουν τους αντιπάλους των ως αίρετικούς και για τους αίρετικούς οι φωτιές της Ιερής εξέτασης δεν άργούν ν' ανάψουν.

Εάν η Λογική δικαιολόγησε τους εθνικιστικούς πολέμους που είχε γεννήσει η Πίστη, η νέα όπισθοχώρηση στον 20όν αιώνα αποτελεί το πιο αξιοσημείωτο γεγονός της περιόδου που περνάμε. Ήδη οι φωτιές της νέας Ιερής Εξέτασης θα καίνε πετρέλαιο και θ' ανάβονται με πυρηνική ενέργεια. "Ως σήμερα ούτε η λατρεία της Λογικής ούτε η κυριαρχία της Πίστης αδελφώσαν τους ανθρώπους. Και θα πρέπει να ρωτήσουμε γιατί. Άλλ' ανεξάρτητα απ' αυτό, κάθε περίοδος έχει τις δικές της μορφές. "Όταν η λογική περνάει σε μία κρίση Πίστης, έχουμε το Σωκράτη να πίνει το κώνειο (γιατί θέλει ν' ασφαλίση την πίστη ακόμη κι όταν υπηρετή άλλους θεσμούς). "Όταν όμως η Πίστη έρχεται έπειτα από έναν παροξυσμό της Λογικής, έχουμε χιλιάδες βωμούς όπου καίγονται ανθρώπινα θύματα.

Στή σύγκρουση των δυο θέσεων που παρακολουθήσαμε βλέπουμε πως καιιά από τις δυο δεν έπυχε ν' απαλλαγί από την άλλη. Άλλά ταυτόχρονα βλέπουμε πως κάθε μια αντιστοιχεί σε μια ώρισμένη περίοδο. Οι εποχές που δεν έχει τερματισθή ή πάλη είναι ταραγμένες.

Δέν μου μένει καιιά άμφιβολία ότι ό κόσμος θα ξεπεράση κι' αυτή την κρίση. Δέν υπάρχει κανένας λόγος άπαισιοδοξίας, γιατί ό άνθρωπος από τις αντιθέσεις του περνάει στις συνθέσεις, και καιιά εποχή δεν μπορεί να διεκδικήση την αλωνιότητα της έπιβίωσης των στάσεών της. "Ο άνθρωπος μοιραία θα περάση σε μια νέα σύνθεση. Οι δυο δυνάμεις που άλληλοσυγκρούονται, ή Πίστη και ή Λογική, πηγαίνουν πάντα προς την αυτοκαταστροφή, κι' απ' αυτήν σε μια καινούργια ένότητα. Το ζήτημα είναι ποιός δρόμος είναι καλύτερος, δηλαδή ανθρωπινότερος. Από ποιό δρόμο ό άνθρωπος θα φτάση σε μια συγκυριαρχία της Λογικής με την Πίστη. Της Λογικής ως προς τό Παρόν,

της Πίστης ως προς τό Μέλλον. Άλλά τό τραγικό είναι ότι ό δρόμος για την ένότητα είναι ζήτημα Πίστης και όχι Λογικής. Σε κάθε στιγμή, βρισκόμαστε μπροστά στην παράξενη άντινομία, να πρέπει δηλαδή να φτάσουμε στην Πίστη μέσ' από τη Λογική και στη Λογική απ' την Πίστη.

Η νέα σύνθεση δεν μπορεί παρά με την πορεία να λύση τό πρόβλημα. Το παρόν ανήκει στη Λογική και τό Μέλλον στην Πίστη. Αύτή είναι ή μόνη λύση του προβλήματος, αν έχη λύση τό πρόβλημα. "Όλες οι άλλες αυτοκαταδικάζονται. Γιατί αν ή Πίστη επικρατήση στο παρόν και ασφαλίση τον άνθρωπο, τότε θα τον φέρη στη θέση απ' όπου ξεκινήσαμε: Στή Γαλλική Έπανάσταση και στη λατρεία της Λογικής. "Αν πάλι ή Λογική ασφαλίση τό παρόν, ό άνθρωπος θα αναζητήση τη βεβαιότητα του μέλλοντος και θα ξεπεράση τη Λογική με την Πίστη. Άκόμη και ή Πίστη στην Πρόοδο, απαλλαγμένη από κάθε ύπερβατική έννοια έγινε κίνδυνος, τη στιγμή που ό άνθρωπος χάνει τους δεσμούς του με τη Λογική, γιατί θεωρείται άπαραίτητο να έπιβληθή εκ των άνω. Και από την άποψη αυτή ή θέση του Μαλρώ στη διάλεξή του της Ούνεσκο με θέμα «"Άνθρωπος και Πολιτισμός» «ότι ή αισιοδοξία και ή πίστη στην πρόοδο είναι άξίες Άμερικανικές και Ρωσικές περισσότερο από Εύρωπαϊκές» είναι σωστή. Άλλά πίσω και από την αισιοδοξία των κολοσσών του σύγχρονου κόσμου, υπάρχει ό κίνδυνος να θεωρηθή όλος ό άλλος κόσμος έξω από τό σωστό δρόμο και καθήκον και ύποχρέωση ή ανάγκη της έπαναφοράς. "Απ' αυτό τό σημείο αρχίζει ή σκληριά.

Η διάσταση της Λογικής με την Πίστη συνεχίζεται και χωρίς να είμαστε βέβαιοι για την πορεία της σύγκρουσης. Καταλαβαίνουμε κάθε μέρα και πιο πολύ ότι δεν ύπάρχει νίκη για καιιά από τις δυο δυνάμεις. Η σύνθεση των δυο με έξασφάλιση της εϋημερίας του παρόντος από τη Λογική και προέκταση και απαλλαγή από τό φόβο και την άγωνία του μέλλοντος από την Πίστη, θα έφτιανε έναν ανώτερο τύπο ανθρώπου με ίσορροπία και γαλήνη. "Ο άνθρωπος άργά ή γρήγορα θα γνωρίση αυτή την ήμερα, γιατί ακόμη και οι καταστροφές είναι άφορμές για νέο σε διαφορετικό επίπεδο ξεκίνημα. Κανένας φόβος δεν δικαιολογείται. Οι θεοί είναι θνητοί, αλλά κατεδίκασαν τους ανθρώπους στην άθανασία.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

